

باشگاه را خانه خود بسازید ورود اعضا کاربر میهمان به باشگاه خوش آمدی امروز دوشنبه 3 اسفند 1388 کاربران برخط 100 نفر

باشگاه اندیشه

تمام

◀ اسلام لیبرال: چشم‌اندازها و چالش‌ها

مولف معتقد است که يك گروه بانفوذ و در حال رشدی در اسلام خاورمیانه وجود دارد که طرفدار راه برای مسائل و مشکلات مذهبی و اجتماعی است. پروفیسور کورزمن رویکردهای متفاوت این متذ ظهور این مکتب فکری را در سالهای اخیر ترسیم می‌کند. برای مقالات دیگر در زمینه مباحث سیاست رجوع کنید به ایمانوئل سیوان «چرا اسلام‌گرایان رادیکال کنترل حکومت را در دست ندارند»، مجله شماره 2 (مارس 1998) و نیز علیرضا ابوطالبی «اسلام، اسلام‌گرایان و دموکراسی»، مجله مریا 1 (مارس 1999).

• ارسال کننده: مهدی حجت

• نویسنده: چارلز - کورزمن

• مترجم: مهدی - حجت

• منبع: سایت - باشگاه اندیشه - تاریخ شمسی نشر 17/02/1387

اگر چه کانون توجه پژوهش و برداشت عمومی در غرب راجع به اندیشه و جنبشهای اسلامی راد؛ بسیاری از مسلمانان طرفدار اصولی هستند که می‌توان آنها را مشترکا تحت عنوان «اسلام لیبرال» کرد. این تعبیر به آن تفسیرهایی از اسلام اشاره دارد که توجه خاصی به موضوعاتی نظیر دموکراسی، دین از درگیر شدن در مسائل سیاسی، حقوق زنان، آزادی اندیشه، و ترفیع پیشرفت بشر دارد. استدلال این است که مسلمانان و خود مذهب از اصلاحات و جامعه بازتر سود خواهند برد. (1) ایر ایستارهای لیبرالیسم در فرهنگهای دیگر و نیز ایستارهای لیبرال در کیشهای مذهبی مختلف، کاملا امکان دارد که این گرایشها در آینده بر اهمیتشان بیشتر افزوده شود، و احتمالا حتی به جریا سالهای آتی بدل شوند. چنین روندی به دلیل وجود عوامل داخلی، فرآیند مدرن‌سازی و توسعه اسلامی، و دلایلی مشابه آنچه که چنین تحوولی را در غرب موجب شد، احتمالا اتفاق می‌افتد.

الگوهای اسلام لیبرال

لیبرالیسم در جهان اسلام و لیبرالیسم در غرب عناصر مشترکی دارند اما دقیقا يك چیز نیستند. به هر دو ممکن است از همزیستی مذاهب مختلف حمایت کنند، اما در این باره راه‌های متفاوتی را درون این گفتمان اسلامی، سه رویکرد عمده وجود دارد که من آنها را اینگونه نام‌گذاری می‌کنم لیبرال» 2- «شریعت صامت» 3- «شریعت تفسیری».

شریعت بدنه هدایتی و سنت اسلامی است که از زمان پیامبر اسلام در قرن هفتم میلادی در عرب گذاشته شده است.

شریعت لیبرال استدلال می‌کند که وحی الهی و اعمال و رفتار پیامبر حاکمی از آن است که مواضعی لیبرال در پیش بگیرند. برای مثال علی بولا (ترکیه، متولد 1951) از سوره کافرون آیه 6 می‌آورد: «اینک شما را دین شما و مرا دین من». او پیشتر می‌رود و به جزئیات بیشتر می‌پردازد مدینه» را پیمانی می‌داند که توسط پیامبر اسلام با اقوام یهودی مدینه در اوایل ظهور اسلام امی‌نویسد: «مساله و مشکل فوری آن روز پایان دادن به نزاعها و یافتن صورت‌بندی‌ای بود که در آن بر اساس اصول عدالت، راستی و صداقت با یکدیگر همزیستی داشته باشند. از این نظر منش نویددهنده عصری تازه است. ... پروژه‌ای مبتنی بر صداقت و راستی، و از حیث احترام به قانون ایستقرار صلح و ثبات واقعی در میان مردم اتفاق نمی‌افتد مگر اینکه بر پایه پیمانی بین گروه (مذهبی، حقوقی، فلسفی، سیاسی و غیره) استوار باشد. ... این یعنی تنوع و چندسانی ن وحدت و یگانگی». (ص 174-170).

چاندرا مظفر (مالزی، متولد 1947) از سوره حجرات آیه 13 قرآن نقل قول می‌آورد: «هان ای مردم، یک مرد و زن آفریدیم و شما را به هیات اقوام و قبایل درآوردیم تا یکدیگر را بشناسید». (ص 157). (تونس، متولد 1921) از سوره مائده آیه 48 قرآن نقل قول می‌آورد: «بر هر قومی شریعت و داشتیم و اگر خدا می‌خواست همه را یک امت می‌گردانید». (ص 164). اشکال خصمانه و تبع میان‌مذهبی، از نظر این الگو غیر اسلامی است. به تعبیر صحیحی مهمسنی (لبنان، متولد 911 تبعیضی بر اساس مذهب در نظام اسلامی نمی‌تواند وجود داشته باشد». (ص 23).

رویکرد دوم یعنی «شریعت صامت» بر آن است که همزیستی، ضروری شریعت نیست اما مورد این رویکرد استدلال می‌کند که شریعت در باب برخی مسائل و موضوعات صامت است نه به خاطر الهی ناقص یا دارای کاستی بوده بلکه به دلیل اینکه وحی تعمداً برخی موضوعات خاص را به خود کرده است.

برای مثال همایون کبیر (هند 1969-1906) استدلال می‌کند که رسوم و سنت‌های حاکم در دوره د دور خود به خود برای دوره‌های بعدی مناسب نیست و کاربرد ندارد. او می‌نویسد: «همزمان با گس امپراتوری اسلامی در مناطق وسیعی از آسیا، و مسلمان شدن مردمان بسیاری که بسیار با ی بودند، وضعیت و شرایط تغییر می‌کرد. بسیاری از مشکلات عملی بوجود می‌آمدند و متفکر مسلمان مجبور بودند تا برای اتباع غیر مسلمان خود در ممالک اسلامی چاره‌اندیشی کنند. ... (هند امروز) مسلمانان اجبار و زور را در امور مذهبی محکوم کرده و پذیرفته‌اند که مذاهب مختلف بای شایسته قرار بگیرند». (ص 148 و 152).

سید وحیدالدین (هند، متولد 1909) به همان آیه قرآن که محمد طالبی توجه دارد اشاره می‌کند: > پلورالیستی و چندمذهبی هیچ کاری بهتر از تفکر و تعمق در باب دیدگاه قرآن راجع به نزاع‌های بد > بر هر قومی شریعت و طریقه‌ای مقرر داشتیم و اگر خدا می‌خواست همه را يك امت می‌گردانید. آیه 48). اما وحیدالدین این آیه را در بستر نیازهای دائما در حال تغییر جامعه در حال تحول اس می‌کند. او می‌نویسد: آخر قرن بیستم دوره‌ای است «که مسلمانان دیدگاه مذهبی کاملا ایس کرده‌اند. اشتغال فکری آنها به موضوعاتی که دارای اهمیت اساسی نیستند، آنها را نه تنه بین‌مذهبی بلکه در گفتگوی بین نیروهای اسلامی نیز سازش‌ناپذیر ساخته است». (ص 22-23).

همین طور عبدالرحمن وحید (اندونزی، متولد 1940)، رهبر بزرگترین سازمان اسلامی جهان رسما که قانون اساسی 1945 اندونزی برای محیط به خصوص چند فرهنگی اندونزی معاصر از يك اسلامی مناسب‌تر است. او می‌نویسد: «برای مقاومت در برابر بدتر شدن روابط بین مذاهب و آبی در اندونزی به گام‌هایی نیاز داریم که باید برداشته شوند»، و اولین گام این است که از آزادیها دفاع کنیم. «اول از همه، تلاشها برای اعاده نگرش احترام متقابل در میان مردم آیین‌های مختلف ب اصول حقوق بنیادی آزادی بیان (حتی برای گروه‌های اقلیت بسیار کوچک)، حاکمیت قانون و بر قانون اساسی استوار باشد». (3)

رویکرد نخست اسلام لیبرال بر آن است که خود شریعت به دموکراسی امر می‌کند اما رویکرد دوم شریعت دموکراسی را روا دانسته و می‌پذیرد. رویکرد سوم نیز وجود دارد که با دو رویکرد نخ است. این رویکرد عبارت است از «اسلام تفسیری». از نظر این دیدگاه، خود دین آسمانی و مقد تفسیر آن بوسیله انسان صورت می‌گیرد و این جهانی است». (عبدالکریم سروش، ایران، متول 246): «نص خوداتکا نیست، و معنی خود را بر شانه‌هایش حمل نمی‌کند، بلکه زیر بار ثن تفسیرش سیال است، پیش‌فرضها در اینجا نیز مانند دیگر حوزه‌های شناخت فعالانه تاثیرگذار ه مذهبی مستثنی نیستند. بنابراین تفسیر آنها بر حسب پیش‌فرضهای از پیش موجود و/یا پرس پژوهش و جستجو قابل قبض و بسط است. ... ما وحی را در آینه تفسیر می‌بینیم، تقریبا هم

دانشمند واقعی خلقت را در آینه طبیعت می‌بیند ... بنابراین راه برای دموکراسی مذهبی و اتحاد استعلایی مذهبی که در پلورالسیم مذهبی مورد تاکید قرار می‌گیرند، هموار خواهد شد. (ص 251)

فرید اسحاق (آفریقای جنوبی متولد 1959) عباراتی از علی ابن ابی طالب چهارمین خلیفه مس پیامبر نقل قول می‌آورد: «این قرآن است، با خطوطی مستقیم بین سطوح (و مزین) نگاشته شده زبان سخن نمی‌گوید بلکه نیاز به تفسیر دارد و مفسران آن مردم هستند». اسحاق این عبارات امروزی برمی‌گرداند: «هر مفسری با نوعی پیش‌فهم از پرسش‌هایی که متن آنها را - با وجود صام و مهیا کرده است، وارد فرآیند تفسیر می‌شود و برداشتهای خاصی را به عنوان پیش‌فرضهای نقد به همراه دارد». پیش‌فهمهای اسحاق از مبارزه مذهب مختلف علیه نظام آپارتاید در آفریقای جنوبی می‌شود. او استدلال می‌کند که این مسئولیت با روح اسلام نخستین طنین‌دار می‌شود، زمانی حال ظهور پلورالسیم مذهبی واقعا به گونه‌ای آزادمثنی و وابستگی بسیار داشت.» (4)

به همین سیاق، حسن حنفی (مصر، متولد 1935) می‌نویسد: «هیچ تفسیر واحدی از يك متن بلکه تفسیرهای زیادی وجود دارند که تفاوت در فهم را در بین مفسران مختلف آشکار می‌کنند. تفسیر اساسا کثرت‌گرایانه است. متن صرفا ابزاری برای بیان علایق و حتی احساسات انسان است. تفسیر اساسا اختلافی سیاسی-اجتماعی است و نه تئوریک. تئوری در واقع صرفا شناخت‌شناسانه است. هر تفسیری نمایانگر وابستگی‌های سیاسی-اجتماعی مفسر است.» (د)

امینا ودود محسن (ایالات متحده، متولد 1952) به همین روش استدلال می‌کند که «زمانی که منفردها با يك جهان‌بینی و زمینه پیشینی خاص (بستر زبانی و فرهنگی‌ای که متن در آن خوانده می‌شود) می‌کند که قرائت او تنها قرائت ممکن یا مجاز است، خوانندگان مقیم در بسترهای دیگر را از رابطه خاص خود با متن باز می‌دارد.» (ص 130)

عبداللهی النعیم (سودان، متولد 1946) می‌گوید: «اصلا چنین چیزی قابل قبول نیست که قائل با فهم ممکن و معتبر از قرآن و یا برداشت از اسلام وجود دارد، برای اینکه هر کدام از تفاهت‌گیری‌های فردی و جمعی مسلمانان هستند...» (5)

این رویکرد سوم بر آن است که تنوع مذهبی نه فقط در میان جوامع مذهبی بلکه در خود اجتناب‌ناپذیر است.

تعداد کمی، اگر نگوئیم هیچ‌کدام، از نویسندگانی که در بالا از آنها نام بردیم آثار و نوشته‌ها خوانده‌اند. این مواضع لیبرال به نظر می‌رسد به طور مستقل در سراسر جهان اسلام در حال است. این پیدایش همزمان به دلیل وقوع سه چرخش تاریخی در چند دهه گذشته صورت گرفته است.

آموزش عالی در حال گسترش

آموزش عالی گسترده، دانش مذهبی را از انحصار نهادهای مذهبی سنتی خارج کرده است. خودآموخته‌ها اکنون به متون و شروح و تفاسیر دسترسی دارند، کسانی که غیر روحانی و دارا؛ سکولار هستند. مهندسانی نظیر محمد شهرور (سوریه، متولد 1938) و مهدی بازرگان (ایران، فیلسوفانی چون محمد ارکون (الجزایر-فرانسه، متولد 1928) و راشد الغنوشی (تونس، جامعه‌شناسانی همچون علی شریعتی (ایران، متولد 1933-1977) و چاندرا مظفر (مالزی، متولد 1977)

برای مثال، فاطمه مرنیسی (مراکش، متولد 1940) که بیشتر در زمینه جامعه‌شناسی آموزش در این حدیث منتسب به پیامبر را که «آنانی که امور خود را به زنان واگذار می‌کنند، هرگز روی آسائید را نخواهند دید!» مورد بررسی و بازبینی قرار می‌دهد. او بسیاری از منابع قدیمی را مورد کنکاش این نتیجه می‌رسد که این حدیث را ابوبکر (وفات، حدوداً 671) جعل کرده است. برده‌زاده‌ای که اسلام آزاد شد، رشد کرد و به موقعیت اجتماعی بالایی در شهر بصره دست یافت. او تنها من است و آن را بیست و پنج سال بعد از فوت پیامبر اسلام نقل کرده است. مرنیسی معتقد است که با اینکه در مجموعه احادیث محمد ابن اسماعیل بخاری، که در جهان اسلام موثق و به طور گسترده استناد می‌شود، آمده اما به دو دلیل مشکوک و مورد تردید است.

نخست اینکه با در نظر گرفتن شرایط و زمینه این حدیث، به نظر می‌رسد که ابوبکر به خاطر نفع این حدیث را نقل کرده است. او در آن هنگام سعی داشته تا زندگی خود را بعد از واقعه جنگ بدر (656) نجات دهد، زمانی که به قول مرنیسی «تمام کسانی که پیوستن به دارو و دسته علی را بودند، مجبور بودند تا عملشان را توجیه کنند. این مساله می‌تواند روشن کند که چرا مردی چون ابوبکر به سنت‌های مناسب و سودمند می‌شود، سابقه او اصلاً رضایت‌بخش نبود چه اینکه او از شد داخلی امتناع کرده بود. ... (اگر چه) بسیاری از صحابه و ساکنان بصره در این نزاع بی‌طرفی اختیار ابوبکر آن را با توسل به این واقعیت که یکی از طرفین منازعه زن بوده، توجیه می‌کنند». (ص 117-5)

دوم اینکه ابوبکر زمانی به خاطر دادن شهادت دروغ در محضر دادگاهی شلاق خورده بود. بر اساس

بر علم حدیث که توسط امام مالک ابن انس (710-796)، یکی از بنیانگذاران علم حدیث ارائه شد، راوی حدیث را فاقد صلاحیت می‌کند و از اعتبار می‌اندازد. «اگر از اصول فقهی مالک پیروی می‌کنید را راوی و منبع حدیث محسوب نکنیم. (ص 119)

بنابراین در جهان سی‌دی‌رام‌ها و دسترسی جهانی به اینترنت، هر کسی با داشتن سواد عربی شخصی، مانند مرنیسی، می‌تواند در باب منابع و مآخذ حقوق اسلامی تحقیق و پژوهش کند و تسلط را مورد تردید قرار دهد.

ارتباطات بین‌المللی توسعه یافته

تکنولوژی‌های ارتباطات بین‌المللی - روزنامه‌ها، خطوط تلگرافی، تجارت بین‌المللی - همچنین رادو تلفن و اینترنت، دارند افراد فرهیخته و تحصیل کرده در سراسر جهان را بسیار به یکدیگر مرتبط و نزدیک‌تر کرده‌اند. ایده‌های لیبرالیسم غربی، مانند دیگر انگاره‌های غربی نظیر ناسیونالیسم، در سراسر جهان وار شده‌اند. برای مثال مردم در گابن کشوری در آفریقای غربی سقوط کمونیسم در اروپای شرقی را، خودشان خواهان استقرار دموکراسی شدند، و دیکتاتور آن کشور را وادار کردند تا به طرز استهزا نظر کند که «بادی از شرق (یعنی بلوک کمونیستی شرق) در حال تکان دادن درختان نارگیل است:

اما مثالی دیگر: نورچولیش‌مجید (اندونزی، متولد 1939) با نقل قولی از قاضی مشهور آمریکایی هولمز (1809-1894) از آزادی اندیشه دفاع می‌کند. هولمز می‌گوید: «طلب خیر نهایی از طریق اندیشه‌ها بهتر حاصل می‌شود. یعنی بهترین آزمون حقیقت عبارت است قدرت و توان اندیشه در بازار رقابت...». مجید پیشتر می‌رود و می‌گوید: «در میان آزادی‌های فردی، آزادی اندیشه و بیان ارزش و اهمیت هستند. ما باید اعتقادی راسخ و محکم داشته باشیم که تمام ایده‌ها و قالب‌های قدر هم عجیب و غریب به نظر آیند، این ارزش و اهمیت را دارند که به بیان درآیند. به هیچ وجه ایده‌ها و اندیشه‌هایی که در ابتدا به طور کلی کاذب به نظر می‌رسند اما بعدها معلوم می‌شوند هستند. ... بعلاوه در مواجهه و رویارویی ایده‌ها و اندیشه‌ها، حتی لغزشها و اشتباهات نیز می‌سودمند باشند، به دلیل اینکه موجب می‌شوند تا حقیقت خود را به بیان درآورد و تبدیل به نیرومند شود. احتمالاً این تنها یک عبارت کوچک و ساده نبود که پیامبر ما فرمود اختلاف در اندیشه امت نشانه رحمت (خداوند) است.» (ص 287)

یک مثال دیگر در مورد اینکه چگونه تکنولوژی دارد در جهان اسلام تغییر و تحول ایجاد می‌کند عملکرد فوق‌العاده و شگرف اینترنت در خصوص بازداشت معاون سابق نخست‌وزیر مالزی، انور ا

1947)، کسی که گذرش از يك مبارز جوان اسلام‌گرا به سوي يك اطلاق‌طلب لیبرال همزمان بر روزافزونی از نقل‌قول‌هایی از ویلیام شکسپیر و دیگر منابع و مراجع میان‌فرهنگی. کار سیاسی ابرا اسلام‌گرایی فرقه‌ای، که مالزیایی‌های چینی را سیر بلا قرار می‌داد، آغاز شد. در سال‌های اخیر، مالزی و چه در سطح جهانی به طرفدار صریح و بی‌پرده همزیستی مذاهب مختلف بدل شده اسلام معاصر در آسیای جنوب شرقی چیزهای زیادی نه تنها برای مسلمانان نواحی و مناطق احتمالا برای کل جهان دارد. به دلیل این واقعیت که مسلمانان متدین آسیای جنوب شرقی اعمال را در بستر يك جهان واقعا چند فرهنگی انجام می‌دهند. به خصوص در مالزی، يك فرد مسلمان افرادی دیگر با مذاهب دیگر، در کنار خود به عنوان دوستان، هم‌قطاران، همکاران، شرکا و حت نیست». (7)

طرفداران حرکت اصلاحی ابراهیم از طریق وب‌سایتها در سطح بین‌المللی اثر گذاشتند. از جمله عبارت بودند از:

bers.tripod.com/~Anwar-Ibrahim

[.anwaribrahim1.com](http://anwaribrahim1.com)

bers.xoom.com/Gerakan

bers.easyspace.com/reformasi

.reformasi.com

و وب‌سایت رسمی همسر ابراهیم:

.anwaribrahim.org

برخی از این سایتها در طی دو الی سه ماه صدها هزار مراجعه کننده ثبت کردند. همینطور سایت‌های پر سر و صدای طرفدار ابراهیم به زبان انگلیسی ناسلیس می‌نویسد: «به online ii خوش آمدید، سایت ستم‌دیدگان و مظلومان!! به نام خداوند بخشنده و مهربان».

برخی کشورها، مانند عربستان سعودی و ایران، تلاش کرده‌اند از ورود ایده‌های خارجی به جلوگیری کنند، دقیقا به خاطر اینکه آنها از این چنین تعاملات بین فرهنگی هراس دارند. اما

ایده‌های خارجی، به قول وودرو ویلسون رئیس جمهور اسبق ایالات متحده «مانند این است سیلی عظیم از جارو استفاده کنیم» (8) کشورهای اندکی قادر خواهند بود تا این نحو جاروب مدتی طولانی ادامه دهند.

شکست رژیم‌های اسلامی

عامل سوم در ظهور اسلام لیبرال، شکست ایدئولوژی‌های بدیل است. به خصوص، یک احساس مبنی بر اینکه رژیم‌های اسلامی نتوانسته‌اند به وعده‌های خود جامعه عمل ببوشانند به چشم م مثال سودان و پاکستان ثابت کرده‌اند که بعد از فرآیند اسلامی کردن حکومت، فسادشان به هیچ سابق نبوده است. حکومت طالبان در افغانستان بسیاری از مسلمانان را وحشت‌زده می‌کند. (9)

اما مایه ناامیدی و سرخوردگی شماره یک مسلمانان «بنیادگرا»، مورد ایران است. انقلاب ایران د امیدواری‌های فراوانی را در میان اسلام‌گرایان در مالزی، آفریقا و سراسر جهان اسلام بوجود آورد. حرکت‌های اسلام‌گرایانه شد. برای نخستین بار بعد از قرن هفدهم، یک جامعه واقعا اسلامی می‌گرفت. اما دیدن اینکه این رویا به تحقق نپیوست برای این مردم امیدوار بسیار دردناک بوده است.

نمونه‌های زیادی از این سرخوردگی دردناک و نتیجه لیبرال ناشی از آن را می‌توان نشان داد. سروش، کسی که با دل و جان طرفدار جمهوری اسلامی در سال‌های اولیه وقوع آن بود. سروش انقلابی دانشگاهی در ایران، که به نام پاک‌سازی ایدئولوژیکی عذر بسیاری از اساتید شایسته فعالانه سهیم بود. اما با وجود این حمایت قرص و محکم از جمهوری اسلامی سرانجام به آن مد اواسط دهه 1980 او دیگر شروع کرده بود به فاصله گرفتن از کمیته‌های رسمی‌ای که قبلا در آنجا در اواخر دهه 1980 به این درک رسید که جمهوری اسلامی به وجود آورنده دوران جدیدی از عدا نیست. سروش شروع کرد به انتقاد از حکومت و خواستار تفسیر مجدد حقوق اسلامی، و آزادی‌ها و فکری شد. مواردی که در اوایل دهه 1980 در زمان بازسازی دانشگاه‌ها که خود او در آن مشا مورد بی‌توجهی قرار گرفته بودند. این مسائل همراه با معلومات فراوان و تحسین‌برانگیز و استعداد در حضور جمع، سروش را به یکی از مشهورترین سخنرانان در ایران در اوایل دهه 1990 تبدیل کرد. و دانشگاه‌ها همچنین در رادیو و در اغلب مواقع برای مخاطبان زیادی سخنرانی می‌کرد. طبیعتا کارهای او را تهدید تلقی کرده و لذا سروش از آن زمان به بعد از انجام سخنرانی عمومی در ایران اکنون اجازه مسافرت گرفته و در بیرون از ایران برای مخاطبان بین‌المللی، عمدتا اروپایی و آمری سخنرانی‌هایش را برگزار می‌کند و بر مشترک بودن دیدگاه‌هایش با تفاسیر غربی از مذهب تاکید دردسر عدول سروش از جمهوری اسلامی و سرخوردگی‌اش ظاهرا آنقدر شدید هست که ا

نمی‌تواند به امید و آرزوهای سابقش بپردازد. سروش در مصاحبه‌های خود انکار می‌کند که طرفدار انقلاب فرهنگی در ایران بوده و یا اینکه در بازسازی دانشگاه‌ها نقشی فعال داشته است. (اسلامی در ایران نه تنها ظهور ایده‌های لیبرال را نشان می‌دهد، بلکه احتمالا ایده‌ها و آرمانهای از خاطر محو می‌کند.

چالش‌های روبروی اسلام لیبرال

اگر چه مسلمانانی هستند که با لیبرال‌های غرب و ملاحظات مشترک دارند، اما اسلام لیبرال که آن را کم‌ارزش جلوه می‌دهند نیست. برخی ادعا می‌کنند که اسلام لیبرال غیراصیل و نامعبارت دیگر ابداع غرب است و لذا سنت‌های «واقعی» اسلامی را منعکس نمی‌کند. «جنبش‌های اصالت طلب جهانی در ربع آخر قرن بیستم در حال افزایش بوده‌اند، از جنبش‌های اصالت طلب اسلام‌گرای، یا بی.جی.پی. حزب ملی‌گرای هندو در هند گرفته تا جنبش‌های اصالت طلب خصومت‌های قبیله‌ای که منجر به قتل‌عام‌های وحشتناکی در آفریقای مرکزی شده است. تاکید بر اصالت فقط محدود به جهان اسلام نیست.

یکی از خصایص بسیار مهم این توجه دوباره به اصالت عبارت است از این ایده که می‌توان فرهنگی دور آن دیوار کشید، و اینکه فرهنگ را می‌توان به مثابه یک هستی مجزا، جدا از فرهنگ‌های دیگر کاملا مشخص تعریف کرد. اما در عمل این مرزها به ندرت دقیق و مشخص هستند. برای مثال حکومت اصرار دارد که عید نوروز ابداع آسیای مرکزی است نه ایران. گویی که اگر اعمال و رفت‌وآیی دیگر وارد شده باشند، دارای ارزش کمتری خواهند بود.

جنبه کم‌اهمیت‌تر این نیاز روزافزون برای مالکیت فرهنگی غوغا و هیاهوی انتقادات علیه اوضاع، است که به اندازه کافی اصیل نیستند. منتقدان مدعی‌اند که چون اسلام لیبرال ملاحظات لیبرالیسم غربی دارد، پس حتما نباید تفسیر معتبری از مذهب باشد. اگر غربی است، پس اسلامی باشد. این نوع مخالفت، تاریخ شگرف و ام‌گرفتن‌ها و تأثیرات فرهنگی را که از مرزهای پر قرن‌ها در گذشته است، نادیده می‌انگارد.

اگر اتهام اول این است که اسلام لیبرال اصیل نیست، و از این رو امری نادرست است، اتهام می‌کند که اسلام لیبرال را، درست یا نادرست، نباید رواداشته و تحمل کرد. برای نمونه، ج. مسلمان بریتانیایی، مسلمان لیبرال را «عمو تام»ها می‌خواند. (11) «عمو تام» واژه‌ای است توسط آمریکاییان سیاه‌پوست برای توصیف فرد سیاه‌پوستی که رفتاری چاکرمانانه نسبت به

دارد، استعمال می‌شود». اساساً، ایتون داشتن ملاحظات لیبرالی را خیانت و در تضاد با آرمان اس بنا بر نظر ایتون نه تنها این ملاحظات نادرستند، بلکه درست یا غلط، پیش کشیدن این ملاحظات و : جهان اسلام را در مواجهه با غرب تضعیف می‌کند. این درست شبیه یک تیم ورزشی است، که د خواهان وفاداری و تبعیت اعضایش است و هر نوع انتقاد از درون را، خودنکوهی، به منزله کمک و تیم مقابل می‌بیند.

در ایران برای مثال، به دلیل وجود احساس در محاصره و تحت فشار بودن توسط خارجی‌ها به خصومت و دشمنی به حدی قوی است که برای بقا، بازیگران سیاسی باید ثابت کنند که نسبت بزرگ» با «ملایمت» رفتار نمی‌کنند. (12) سیاستمداران ایرانی که علاقمند مذاکره با غرب هستند برپایه دموکراسی و رعایت حقوق بشر و مسائلی از این دست هستند، بی‌درنگ توسط مخالف خود به «نرم‌خویی در برابر شیطان» متهم می‌شوند. این مساله آنقدر شایع و آسیب‌زننده به علایز لیبرالی است که حتی رئیس جمهور میانه‌رو ایران محمد خاتمی در طی مبارزه انتخاباتی‌اش در احتمالاً به خاطر در امان ماندن از چنین انتقادات مشابهی، وارد فرآیند لیبرال-کوبی شد. وی در در دانشگاه تهران در چهارم می بر ایده‌های لیبرالی چون «حکومت باید برای مردم محیطی آرام آنها بتوانند عقاید خود را درباره مسائل داخلی و امور اقتصادی بیان کنند» و اینکه «ما باید راجع به همه تغییر و دگرگونی‌هاست، مطالعه و تحقیق کنیم»، تأکید کرد. اما همزمان برخی از مخالفان ل به «افتادن در دام بیگانگان» کرد، حزب سیاسی آنان را نامشروع دانست و اعلام کرد که آنها «به تعلق» ندارند. (13)

با این حال جهل و نادانی غرب چالش دیگری را پیش روی اسلام لیبرال گذاشته است. برای تصویری از اسلام به عنوان «دیگری» برساخته و آن را با عجب و غریب‌ترین عناصر آن یکسان پندارین اسلام با تعصب و جزمیت برابر شمرده شده، مثل آنچه که در محمد یا افراط‌گرایی ولتر (1745) است. اقتدار سیاسی اسلام با استبداد و خودکامگی یکی تصور شده است، همان طور که حشوآمیز منتسکیو یعنی «استبداد شرقی» نشان می‌دهد. سنت اسلامی با عقب‌ماندگی و بد دانسته شده که نظیر آن در خطابه ارنست رنان در کولژدوفرانس (1862) مشاهده می‌شود: > نقطه مقابل اروپا است، ... اسلام یعنی تحقیر و زبونی دانش، یعنی سرکوب جامعه مدنی، رقت‌انگیز روح نژاد سامی، اسلام محدود کننده ذهن انسان است، ذهن انسان را به روی د دلپسند، هر احساس ناب، هر تحقیق و کنکاش عقلانی می‌بندد، به دلیل اینکه همواره یک حش بماند: خدا، خدا است». (14)

بر کنار از هر گونه تعصب، غربیان باید تمایزات درون جنبش‌های اسلامی را بهتر درک کنند. یک نمونه از آنچه که در الجزایر اتفاق افتاد. جبهه نجات اسلامی، به دو دسته لیبرال و رادیکال منشعب شد انتخابات اواخر سال 1991 و اوایل 1992، جناح لیبرال در موقعیت برتر قرار داشت، رهبران

سیاست گروه بودند، کاندیداهایش در تلاش برای کسب مناصب بودند، و به طور کلی این جناح، داشت تا در نهایت قدرت را بدست بگیرد.

عباس مدنی رهبر جناح لیبرال با هدف از بین بردن ترس مردم الجزایر و غربیان از اهداف و مقاصد اسلامی، بیانیه‌هایی صادر کرد و اظهار داشت که: «تکثرگرایی ضامن غنای فرهنگی است، تنوع و توسعه است. ما مسلمان هستیم، اما خود اسلام نیستیم. ... ما مذهب را در انحصار خود دموکراسی آن طور که ما می‌فهمیم عبارت است از تکثرگرایی، انتخاب و آزادی». (16) جبهه نجات مرحله اول انتخابات 1991، هشتاد و یک درصد آراء را به خود اختصاص داد و در حالی که در ژانویه مرحله دوم انتخابات همه چیز آماده و مهیا بود تا نتیجه دور نخست تکرار شود، ارتش الجزایر با حمایت ایالات متحده، انتخابات را تعطیل، جبهه نجات اسلامی را محکوم و رهبران را دستگیر کرد. نتیجه جناح لیبرال در جنبش اسلامی به خاطر ارائه طرح «تلاش برای کسب پیروزی از طریق قواعد دموکراتیک» اعتبار شد. جناح رادیکال قبول عام یافت و حتی دست به قتل و ترور فعالان اسلام‌گرای مخالف تروریسم بودند، افرادی چون محمد سعید و عبدالرزاق رجم که در سال 1995 به قتل توانایی غرب در قبول این نکته که ممکن است چیزی تحت عنوان اسلام لیبرال وجود داشته باشد پیش‌گویی ناگزیر ساز است.

نتیجه بحث

شمار روزافزونی از مسلمانان هستند که وجوه مشترکی با لیبرالیسم غربی دارند، یکی از این و همزیستی مسالمت‌آمیز مذاهب مختلف در کنار یکدیگر است. سه رویکرد اسلامی در این زمینه وجودی که هنوز دیدگاه‌های اقلیت بسیار کمی را در بر می‌گیرد، اما به نظر می‌رسد رو به رشد رویکرد «شریعت لیبرال» متفکران اسلامی اساس استدلال خود را بر پایه احکام و فرامین قرآنی سالهای نخست اسلام قرار می‌دهند.

متفکران اسلامی با ارائه استدلالی که می‌توان آن را «شریعت صامت» خواند، استدلال می‌کنند؛ مورد برخی مسائل سخنی ندارد. نه به خاطر اینکه وحی الهی ناقص یا ناکامل است، بلکه به این قبیل مسائل و موضوعات تعمداً به خود بشر واگذار شده است.

رویکرد سوم عبارت است «شریعت تفسیری». در این رویکرد متفکران اسلامی استدلال می‌کنند، وحی، مقدس و آسمانی است اما تفسیر از آن بر عهده انسان، ابطال‌پذیر و به طور اجتناب‌ناپذیر است.

این رویکردهای لیبرال نسبت به همزیستی مذاهب مختلف به دلیل سه چرخش تاریخی ربع آخر ق
نموده است: افزایش آموزش عالی سکولار در جهان اسلام که انحصار روحانیون بر گفتمان مذهب
برده است، رشد ارتباطات بین‌المللی که مسلمانان تحصیل کرده و فرهیخته را بیشتر از هر زمان
نهادهای غرب آگاه کرده است، و شکست رژیمهای اسلامی در ارائه بدیلی جذاب و گیرا.

این رویکردهای لیبرال با چالشهای جدی مواجه هستند، از جمله این چالشها می‌توان از اتهام
اصالت، همچنین جهل و بی‌اطلاعی غرب از وجود و اهمیت این مجادله در درون جهان اسلام نام بر

* چارلز کورزمن در دانشگاه کورالینای شمالی جامعه‌شناسی تدریس می‌کند و مولف کتاب «ار
است: یک کتاب مرجع (انتشارات دانشگاه اکسفورد، 1998).

295 بازدید | 0

◀ مطالعات موضوعی :

• لیبرالیسم

• اسلام

◀ دسته

• متن / مقاله

◀ رسته: 3

◀ تاریخ ارسال: 17/02/1387

بگردد
بهبتر بگردد

بگردد

درباره ی ما | تماس با ما | عضویت در سایت | ورود اعضا | تبلیغات در سایت | ارسال مط